

ALECSANDRI / ALEXANDRI – CROCHIU
DE ANTROPOLOGIE LINGVISTICĂ
A Linguistic Anthropology Croquis

Conf.univ.dr. Ioan DĂNILĂ
Universitatea „Vasile Alecsandri“ din Bacău

Abstract: The paper analyzes, diachronically, the particular manifestations of the anthroponym Alecsandri / Alexandri within the collective subconscious. The reference point corresponding to the literary history acts as a pretext for enriching the biography of the concept with its dimensions deriving from the Italian and the Romanian languages. The description has in view both the spelling with cs or x and the significances revealed during the period in which Alecsandri was making his name as a writer and was being received as such.

Keywords: linguistic anthropology, collective subconscious, terminological biography, orthographic doublet, recognition as a writer

Relația autor-cititor sau cititor-operă este complexă. Ceea ce unifică și compatibilizează sensurile procesuale este lectura. Fie că este privită ca „un pact de generozitate între autor și cititor (fiecare are încredere în celălalt, fiecare contează pe celălalt)^{“1)}, fie că – doar în cazul literaturii aservite ideologiei – uneori se ajunge la „complicitatea fertilă^{“2)} între cititor și autor, comunicarea este supusă regulilor deontologice proprii oricărui mesaj scris. Ca atare, dacă destinatarul unui text are parte de un dublu ortografic în privința numelui autorului, va fi ori concesiv – cazul fericit –, ori critic. Ambele situații generează o pierdere – e drept, ne semnificativă – în relația cititor-operă, dacă nu chiar o derută în cazul considerării ca unități distincte a uneia și aceleiași realități. Astfel de exemple pot face obiectul unei secvențe de studiu din sfera antropologiei lingvistice sau, mai amplu, din domeniul deontologiei și eticii limbajului.

Eugen Coșeriu reamintea, în acest sens, că limbajul „se desfășoară simultan pe trei niveluri, pe trei planuri diferite: 1) *nivelul universal*, al vorbirii în general, 2) *nivelul istoric*, al limbilor, și 3) *nivelul particular*, al discursurilor, al actelor lingvistice și al seriilor de acte lingvistice^{“3)}. Concret, „spunând «Fiecare poate vorbi cum crede și cum îi pare» înseamnă a lăsa pe fiecare vorbitor în sfera lui și la nivelul lui de cultură și a nega posibilitatea și aspirația sa de a colabora la cultura majoră a comunității^{“4)}. Cu alte cuvinte, corectitudinea folosirii limbajului

„are importanță socială, culturală și politică foarte mare, și a spune că nu are nicio importanță este arbitrar și libertinaj, nu liberalism⁵⁾).

Înrudită cu glotocronologia⁶⁾, antropologia lingvistică promovează ideea în interiorul căreia scrisul este „privit ca o modelare primară, oferind posibilitatea de a da o formă gândirii, fără a se apela la intermedierea unei limbi naturale⁷⁾. De aici, relația limbaj-cultură, privită din trei perspective, după Eugen Coșeriu. „Pe de o parte, limbajul însuși este o formă primară a «culturii», a obiectivării creativității umane (sau, cum se spune – și aceasta reprezintă unul și același lucru –, a «spiritului creator»). Pe de altă parte, limbajul reflectă cultura non-lingvistică; el este «actualitatea culturii» (Hegel), adică exprimă «cunoașterile», ideile și judecățile despre «realitatea» cunoscută (și, de asemenea, realitățile «sociale» și ale limbajului însuși ca segment al realității). În afară de aceasta, nu se vorbește numai cu ajutorul limbajului ca atare, al «competenței lingvistice», ci și prin intermediul «competenței extralingvistice», al «cunoașterii lumii», adică prin intermediul cunoașterilor, ideilor și judecăților despre «lucruri»; iar «cunoașterea lumii» influențează expresia lingvistică și o determină într-o oarecare măsură⁸⁾.

Totuși, „când analizăm cuvintele vorbirii curente, în majoritatea cazurilor ne vine foarte greu să descoperim pretinsa similitudine între sunete și obiecte⁹⁾, cu atât mai mult în situațiile cuprinzând o inovație lingvistică. Aceasta se poate manifesta la nivelul formei sau la nivelul conținutului. „Acceptarea de către auditor a unei inovații [...] poate fi numită adoptare¹⁰⁾, care în ultimă instanță generează schimbarea lingvistică. Dacă inovația se oprește la acest stadiu, adoptarea și „schimbarea în limbă“ (Eugen Coșeriu) sunt compromise. Concret, dacă ortografierea cu *x* în loc de *cs* a numelui *Alecsandri*, deși este relativ frecventă, nu este adoptată de un număr semnificativ de utilizatori ai limbii, schimbarea lingvistică nu are loc. (Un caz aflat la polul opus este cel al toponimului Luizi-Călugăra, deformat de la *Liuzi*¹¹⁾.) Inovarea este anulată și de realitatea că „primatul cuvântului nu abolește în întregime organizarea bipolară a gândirii și a expresiei ei¹²⁾. Din acest motiv, discuția privind „literale bune“, chiar dacă privește strict literatura, este aplicabilă și aici, pentru că „*bonae litterae* fac dublet, începând din Renaștere, cu o altă expresie înrudită, *bonarum artium studiis*¹³⁾. „Ambiguitate nerelevantă¹⁴⁾, departe de a fi o anagramă¹⁵⁾ sau un caz de sinonimie¹⁶⁾, perechea *Alecsandri* / *Alexandri* ține și de respectul față de numele cuiva¹⁷⁾.

Cercetând un corpus de lucrări din diverse domenii (istorii literare, monografii, manuale, publicații, enciclopedii ș.a.), am sesizat o anumită inconsecvență în ortografierea numelui scriitorului Vasile Alecsandri. Dicționarele de referință ale literaturii române¹⁸⁾, enciclopediile, istoriile literare consemnează invariabil forma cu *cs*.

După Războiul pentru Independența României, în județul Bacău, partea de sud-vest a satului Ciuturești a primit numele *Alecsandri*, în relație cu contribuția scriitorului la elogierea, cu mijloacele literaturii, a eroilor de la 1877-1878. Localitatea este datată 1887, numindu-se astfel, dar și *Alexandri*, încă de la înființare. Paralelismul a funcționat aproape constant, fiind consemnat în indicatoare, legi, împărțiri administrative, dicționare statistice etc. În 1924, apare și varianta *Alexandria*, în „Indicator alfabetic al tuturor localităților (orașe, sate și cătune) din România, cu arătarea județului din care fac parte“. Numele complet, *Vasile Alecsandri*, a fost dat unei plase din fostele județe Iași și Roman, din 1925 până în 1930. Satul natal al scriitorului apare ca făcând parte din comuna *Vasile Alecsandri* încă din 1895¹⁹⁾. În țară, localități cu acest nume se întâlnesc în județul Galați (în apropiere de satul Independența) și în Dobrogea, în apropiere de Stejaru și Neatârna. Tot la sfârșitul secolului al XIX-lea, la București apare „Revista Alexandri“ într-un singur an, 1891 (cinci numere). În cuvântul-înainte, se precizează că revista va continua „școala lui Heliade, Alecsandri...“²⁰⁾ (A se observa dubletul ortografic *x – cs*).

Istoricii literari de la începutul secolului al XX-lea consideră lipsit de importanță felul în care ortografiază numele poetului. Pe o singură pagină, de exemplu, N. Zaharia folosește amestecat litera *x*, în alternanță cu grupul *cs*: „... mai multe familii Alecsandri...“; „Vasile Alexandri Evreu!“; „... o lumină mare asupra poetului V. Alexandri“; „Poetul Alexandri era unul din verii lui Brănișteanu...“; „... bunicul lui Alexandri...“; „... chiar Alexandri...“; „... că Alexandri e de origine...“; „... contra lui Alexandri...“²¹⁾

Unii istorici literari semnează și manuale de limba și literatura română. Mihail Dragomirescu și G. Adamescu combină grafia cu *x* cu cea corectă pe două pagini apropiate: „*Odă ostașilor români*, de V. Alexandri“ (p. 52) și „În această poezie, Alecsandri își exprimă...“ (p. 53)²²⁾. O altă carte de citire, pentru clasa a III-a secundară, utilizează constant varianta cu *x*, deși sunt reproduse mai multe texte, între care „Hora de la Plevna“, „Iarna“, „Plugurile“ etc. Constantin Loghin (1942), Lucian Predescu (1946), ca și manualele de limba română de după 1948 utilizează grafia corectă.

Lucrările destinate cultivării limbii difuzează și motivează forma corectă: „Numele proprii pot păstra scrierea tradițională, de aceea se scrie *Brâncuși, Pârvan, Alecsandri* etc.“⁽²³⁾ sau „Se stabilește în mod oficial că numele cunoscute din trecut cu o ortografie învechită rămân așa: *Kogălniceanu* cu *k*, *Alecsandri* cu *cs*, *Negruzzi* cu *zz*, *Rosetti* cu *tt* etc.“⁽²⁴⁾. În același ton, dar cu mai multe exemple, o altă lucrare precizează: „Se pot scrie de asemenea cu *cs* – conform dorinței purtătorilor sau / și tradiției de familie – unele nume proprii de persoane (prenume și mai ales nume de familie) reprezentând variante ale unor nume a căror scriere recomandabilă este cu *x*: *Acsente, Acsinte* [...], *Alecsandri* [...]. Dintre toate acestea scrierea cu *cs* s-a impus la numele de familie *Alecsandri* (pentru familia poetului Vasile Alecsandri, căci altminteri există și purtători ai aceluiși nume scris cu *x*“⁽²⁵⁾. (Nu am luat în calcul unele „îndreptare“ care conțin erori⁽²⁶⁾. Din păcate, regula este încălcată și astăzi; e drept, în puține cazuri⁽²⁷⁾.)

Toponimiștii au provocat în 1991 o campanie pentru utilizarea corectă a denumirilor acelor localități care actualizează antroponime cu dificultăți ortografice: „O altă regulă (după cea privitoare la reducerea grupului *-iia* la *-ia*, n. ns.) obligă la respectarea grafiei numelor de personalități, dar nici ea n-a fost urmată întotdeauna, dovadă *Alexandri* (1887 – 1950), *Cogălniceanu* (1887 – 1943), *Niculae Bălcescu* (1965)“⁽²⁸⁾.

Parcursul nostru de până aici se dorește a fi o pledoarie pentru respectarea normei, dar și o provocare către ceea ce înseamnă ecoul unei inadvertențe ortografice în contextul triadei autor-operă-cititor⁽²⁹⁾. „Notorietatea unui scriitor este determinată de grupul social în care se recrutează eventualii săi cititori“⁽³⁰⁾ și sporită de un *ce* formal. Alecsandri este singular nu doar prin dimensiunile și valoarea operei sale, ci și prin unicitatea formei numelui. Altfel spus, literaritatea artistică se asociază cu literaritatea semnăturii, în una și aceeași circumferință a genialității.

Note bibliografice:

Eugen Simion, *Întoarcerea autorului (eseuri despre relația creator-operă)*, București, Editura „Cartea românească“, 1981, p. 78.

Cf. Ilie Constantin, *Complicitatea fertilă* (Trad.), Cluj-Napoca, Editura „Dacia“, 1994

Eugen Coșeriu, *Deontologia și etica limbajului*, în „Prelegeri și conferințe (1992-1993)“, Iași, f.a., p. 165.

Ibidem, p. 171.

Ibidem.

Cf. I. Rizescu, *Glotocronologia și problemele ei principale*, în „Limba română“, anul XIV, nr. 1, 1965, pp. 77-85.

Pierre Bont, Michel Izard (coord.), *Dicționar de etnologie și antropologie* (Trad.), Iași, Editura POLIROM, 1999, s.v. *scriere*.

Eugen Coșeriu, *Lingvistica antropologică* (Trad.), Chișinău, Editura „Știința“, 1994, p. 139.

Ernst Cassirer, *Eseu despre om. O introducere în filozofia culturii umane* (Trad.), București, Editura „Humanitas“, 1994, p. 159.

Eugen Coșeriu, *Sincronie, diacronie și istorie* (Trad.), București, Editura Enciclopedică, 1997, p. 70.

Ioan Dănilă, *Lu-i-zi, Lu-izi sau Luizi?*, în „Deșteptarea“ (Bacău), nr. 6458, din 21.10.2011, p. 6. (A se vedea și articolul „Toponimie românească. De la Liuzii-Călugăra, la Luizi-Călugăra“, în „Dimitru Zaharia la 85 de ani“, Sfântul Gheorghe, Editura „Eurocarpatica“, 2011)

Paul Ricoeur, *Metafora vie* (Trad.), București, Editura „Univers“, 1984, p. 90.

Adrian Marino, *Hermeneutica ideii de literatură*, Cluj-Napoca, Editura „Dacia“, 1987, p. 111.

Cf. William Empson, *Șapte tipuri de ambiguitate* (Trad.), cap. VIII („Nu toate ambiguitățile sunt relevante din punct de vedere critic“), București, Editura „Univers“, 1981, p. 353.

Cf. Cesare Brandi, *Teoria generală a criticii* (Trad.), București, Editura „Univers“, pp. 208-215 („Anagrama“).

Cf. Du Marsais, *Despre tropi* (Trad.), București, Editura „Univers“, 1981, p. 193: „O ultimă observație: dacă există cuvinte sinonime“.

Potrivit lui J. Mooney, „indianul își consideră numele nu ca o simplă etichetă, ci ca o parte anumită a persoanei sale, la fel ca ochii sau ca dinții săi. El crede că ar suferi dacă i s-ar folosi cu rea-voință numele la fel de mult ca și dacă i s-ar face o rană într-o parte a trupului“ (Cf. Tzvetan Todorov, *Teorii ale simbolului* (Trad.), București, Editura „Univers“, 1983, p. 334.)

„Dicționarul general al literaturii române“, editat de Academia Română (vol. I, 2004), „Dicționarul literaturii române de la origini până la 1900“, al Institutului de Lingvistică, Istorie Literară și Folclor al Universității „Al. I. Cuza“ Iași (1979) etc.

Cf. Academia Română, Institutul de Filologie Română „Al. Philippide“ Iași, *Tezaurul toponimic al României. Moldova*, vol. I, București, Editura Academiei Române, 1991, s.v.

Cf. I. Hangiu, *Dicționarul presei literare românești (1790-1990)*, București, Editura Fundației Culturale Române, 1996, s.v.

N. Zaharia, *Vasile Alecsandri. Viața și opera lui*, București, Editura Librăriei „Al. Stănciulescu“, 1919, p.5.

Cf. Mihail Dragomirescu, Gheorghe Adamescu, *Manual de limba română pentru clasa a VI-a secundară*, București, Editura Librăriei „Socec“, 1925

Al. Graur, *Puțină gramatică*, II, București, Editura Academiei R.S.R., 1988, p. 257.

Ibidem, p. 172.

Mioara Avram, *Ortografie pentru toți*, București, Editura Academiei Române, 1990, p. 81.

Cf. Tiberiu Stănciulescu, *Reguli practice pentru a scrie corect*, București, Editura Societății „Drapelul“, 1904: „La începutul fiecărui vers. Din cântarea României de: V. Alexandri“ (p.39).

Într-un articol din ziarul „Ceahlăul“ (Piatra-Neamț, ediția din 23 febr. 2011), numele Liceului Teoretic „Vasile Alecsandri“ din Săbăoani apare de trei ori cu *cs* și de două ori cu *x* („Un an plin de rezultate deosebite pentru educația nemțeană“ – p. 2).

Dragoș Moldovanu, *Critica textelor oficiale. Nerespectarea regulilor ortografice*, în „Tezaurul toponimic al României...“, *op. cit.*, p. XXIX.

Unii teoreticieni așază mai presus de toate *editorul*, în sarcina căruia se află acuratețea redactării produsului cultural care este cartea (cf. Robert Escarpit, *De la sociologia literaturii la teoria comunicării* (Trad.), București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1980, p. 413.).

Ibidem, p. 412.